

Opinie

Europa, wat nu?

Een pleidooi voor een nieuwe defensiegemeenschap

Ruud Veltmeijer

Het 'America first' van Donald Trump klinkt misschien rauw en onbehouwen, maar nieuw is het uitgangspunt allerminst. Elke soevereine staat stelt de eigen belangen voor al het andere. De voormalige Secretary of State Henry Kissinger zei op het hoogtepunt van de Koude Oorlog al duidelijk waar het op stond, 'America has no permanent friends or enemies, only interests'.

Wat de huidige situatie voor de Europeanen bijzonder maakt is dat Trump afstand lijkt te nemen van de gedachte dat militaire samenwerking met de Europese staten, of beter gezegd, actieve bescherming van die staten in NAVO-verband, een primair Amerikaans belang is. Een vergelijk met het Rusland van Poetin lijkt daarentegen nu wel een belangrijke doelstelling van de Amerikaanse buitenlandse politiek te gaan worden. Door te zeggen dat de Verenigde Staten, onder zijn presidentschap, toekomstige bijstand aan een NAVO-partner mede zullen laten afhangen van de mate waarin die partner voldoet aan de verplichting om minimaal 2% van het BNP aan defensie te besteden, heeft hij de automatische werkingskracht van artikel 5 van het NAVO-verdrag de facto buiten werking gesteld. Onder Trump kan Europa niet onvoorwaardelijk op Amerikaanse steun rekenen in geval van een Russisch avontuur.

De *wake up call* van Trump lijkt in Europa te zijn overgekomen en geeft vleugels aan het besef dat Europa het aan zijn stand verplicht is om voor zijn eigen veiligheid te zorgen. Een situatie waarin een statenbond met meer dan 500 miljoen inwoners en met het grootste BNP ter wereld, min of meer passief afwacht welke volgende stappen de Verenigde Staten met 300 miljoen inwoners en Rusland met ongeveer 180 miljoen inwoners zullen zetten, is eigenlijk ook beschamend.

Begin november werden de EU-ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie het eens over de noodzaak om de Europese defensie-inspanningen te vergroten en te rationaliseren. Er werd zelfs gezinspeeld op een leidende rol van Europa bij militaire interventies buiten het continent. Tevens werden plannen gelanceerd voor een Europese begrotingspost voor productontwikkeling binnen de Europese defensie-industrie.

Gloort er dan nu hoop voor degenen die hopen op een militair verbond dat ervoor kan zorgen dat Europa zelf partij is in onderhandelingen met *Realpolitiker* als Poetin en Erdogan? Deze mannen vormen geen acute bedreiging voor de veiligheid van landen als Nederland en Duitsland. Maar het is wel duidelijk dat ze niet snel zullen toegeven aan gesprekspartners die geen middelen hebben om hun woorden kracht bij te zetten. Meer militaire macht zal Europa ook in politiek opzicht minder chantabel maken. Poetin zal het niet meer zo snel wagen om straaljagers laag over België te laten scheren of de Baltische staten te bedreigen als Europa in staat is om, indien nodig, een krachtig militair antwoord te geven.

Ondanks de eerste hoopgevende signalen zijn er nog veel belemmeringen voor vergaande samenwerking tussen de Europese landen op veiligheidsgebied. In de eerste plaats is het moeilijk om defensiesamenwerking los te zien van brede Europese samenwerking. En dat experiment bevindt zich onmiskenbaar in de grootste crisis sinds de start in de vroege jaren vijftig. Of het nu gaat om de opname van vluchtelingen, over vrij verkeer van personen of over het handhaven van begrotingsdiscipline, men is het eigenlijk nergens over eens. Ook op het gebied van veiligheidsbeleid werkt dat door. Vooral in Polen en de Baltische staten zit de schrik voor het Rusland van Poetin er diep in. Daarom klinkt de roep om een Europese defensiegemeenschap daar sterker dan waar dan ook. Elders in Europa heerst daarentegen in brede kringen het gevoel dat diezelfde landen zich weinig solidair tonen als het gaat om de verdeling van vluchtelingen over Europa en over het beschermen van West-Europese werknemers tegen goedkope Oost-Europese concurrentie. Deze ergernissen, gecombineerd met een toenemende bereidheid van gezaghebbende politici in Duitsland en Frankrijk om de isolatie van Rusland te doorbreken en de sancties te beëindigen, zijn voor een gemeenschappelijke Europese defensiepolitiek niet bevorderlijk.

Op dit moment hebben populistische politici die willen dat de Europese Unie zo snel mogelijk wordt ontmanteld het tij mee. Goed politiek leiderschap vereist dat verantwoordelijke politici aanvoelen wat onder de bevolking leeft en dat zij ook oog hebben voor de grenzen aan wat mensen kunnen of willen verwerken. Met politici en leiders die de onderstroom negeren is het in de geschiedenis meestal slecht afgelopen. Vanuit die gedachte brengt het bepleiten van een *ever increasing European Union* het draagvlak voor het Europese experiment in gevaar. De tijd is er gewoon niet rijp voor. Voor de defensiesamenwerking betekent dit dat het verplaatsen van alle militaire beslissingsbevoegdheid naar Brussel, en dus het afstand doen van een belangrijk deel van de nationale soevereiniteit, gelijk zou staan aan politieke zelfmoord.

Maar zonder nu direct voor de verdere ontwikkeling van een Europese superstaat te pleiten, mogen Europese leiders wel wat meer doen dan nu om duidelijk te maken dat de Europese landen op diverse terreinen intensief moeten samenwerken, juist om de belangen van hun eigen burgers te beschermen. De anti-Europese partijen vertellen niet hoe landen met de omvang van Nederland en Zweden of zelfs van Duitsland en Frankrijk op eigen kracht een gelijkwaardige gesprekspartner kunnen zijn voor de grote mogendheden. Helaas worden ze door de meer gematigde krachten op dit gemis te weinig aangepakt. Europese staten kunnen, afhankelijk van de voordelen die er voor individuele landen te behalen zijn, in wisselende groepen op belangrijke onderdelen nauwer samenwerken zonder soevereiniteit over te dragen. Samenwerking op defensiegebied ligt voor de hand. De Oost-Europese EU-partners moeten bij deze samenwerking worden betrokken. Het loslaten van deze staten zou bij Rusland de suggestie wekken dat de West-Europese landen kunnen leven met opname van deze staten in de Russische invloedssfeer. Een dergelijke situatie zal aanleiding geven tot ongekende spanningen in Europa die ook op de West-Europese landen zijn weerslag zal krijgen.

Kern van de voorgestane defensiesamenwerking zou een heropgerichte West-Europese Unie (WEU) kunnen zijn. Deelnemende landen kunnen afspraken maken over standaardisatie van uitrusting en materieel om gezamenlijk optreden te vergemakkelijken. De eerder genoemde vorming van een gezamenlijk fonds voor *Research en Development* past ook in dit streven. Ze zouden, ervan uitgaande dat de vorming van een Europees leger

een stap te ver is, veel meer dan nu het geval is gezamenlijke korpsen, divisies, eskaders en vlootverbanden kunnen vormen. Landen kunnen vanuit een specifieke expertise op het vlak van marine, luchtmacht, landstrijdkrachten, inlichtingen, *cyber warfare* of anderszins een bijdrage leveren aan een substantiële Europese interventiemacht die een eigen bevelsstructuur onder de vlag van de nieuw opgerichte WEU heeft. In geval van crisis coördineert het samenwerkingsverband alle militaire inzet van de deelnemende staten, in NAVO-verband, maar zo nodig ook daarbuiten. Zo'n effectieve Europese defensie is niet gratis. De deelnemende landen moeten flink in zo'n effectieve defensiemacht investeren. Een defensiebudget van 3% van het BNP lijkt niet overdreven. Daar staat dan wel tegenover dat Europa niet meer afhankelijk is van de Verenigde Staten voor zijn veiligheid en dat het in militair opzicht een gelijkwaardige gesprekspartner is voor harde *Realpolitiker* als Poetin en Erdogan.

Ruud Veltmeijer is historicus en gespecialiseerd in Duits-Russische betrekkingen.